

**Η Θέκλα μεταξύ χαρίσματος και θεσμού:
Φύλο, εσχατολογία και εκκλησιαστική συγκρότηση στις Απόκρυφες
Πράξεις Παύλου και Θέκλας¹**

Στέλλα Ευριπίδου

Μεταπτυχιακό Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας
Θεολογικής Σχολής ΕΚΠΑ

Περίληψη: Το παρόν άρθρο εξετάζει τις *Απόκρυφες Πράξεις Παύλου και Θέκλας* ως μαρτυρία μιας μεταβατικής περιόδου της ιστορίας του πρώιμου χριστιανισμού, κατά την οποία η έντονη εσχατολογική προσδοκία συνυπάρχει με τη σταδιακή διαμόρφωση των εκκλησιαστικών θεσμών. Μέσα από τη μορφή της Θέκλας, αναδεικνύεται η δυναμική σχέση μεταξύ χαρίσματος και θεσμού, καθώς και η δυνατότητα ανάδυσης γυναικείας πνευματικής αυθεντίας σε ένα περιβάλλον όπου οι εκκλησιαστικές δομές παραμένουν ακόμη ρευστές. Η μελέτη εστιάζει σε τρεις βασικούς άξονες: την εσχατολογική θεμελίωση της ανατροπής των παραδοσιακών κοινωνικών και έμφυλων ρόλων, τη σημασία του σώματος ως πεδίου θεολογικής και κοινωνικής σύγκρουσης και τη σταδιακή μετάβαση από τις χαρισματικές μορφές ηγεσίας προς την εδραίωση θεσμικών μορφών εκκλησιαστικής οργάνωσης. Παράλληλα, αξιολογούνται κριτικά οι σύγχρονες φεμινιστικές και προσεγγίσεις φύλου της Θέκλας, επισημαίνοντας τόσο τη συμβολή τους στην ανάδειξη της γυναικείας αυτενέργειας όσο και τον κίνδυνο αναχρονιστικών ερμηνειών. Υποστηρίζεται ότι η ανατρεπτική δυναμική της μορφής της Θέκλας δεν πηγάζει πρωτίστως από ένα πρόγραμμα κοινωνικής χειραφέτησης, αλλά από την εσχατολογική εμπειρία της εν Χριστώ ελευθερίας. Έτσι, οι *Πράξεις Παύλου και Θέκλας* συνιστούν πολύτιμη πηγή για την κατανόηση των σχέσεων φύλου, σώματος, εξουσίας και εκκλησιαστικής συγκρότησης στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες.

Abstract: This article examines the Acts of Paul and Thecla as a witness to a transitional period in early Christian history, during which strong eschatological expectations coexisted with the gradual formation of ecclesiastical institutions. Through the figure of Thecla, the study highlights the dynamic relationship between charisma and institution, as well as the emergence of female spiritual authority within a context where church structures remained fluid and not yet fully established. The analysis focuses on three main themes: the eschatological foundations of the disruption of traditional social and gender roles, the significance of the body as a site of theological and social contestation, and the gradual transition from charismatic

¹ Το παρόν άρθρο αφορμάται από τη Διπλωματική Εργασία μου με θέμα «Η γενναιότητα και η χειραφέτηση της γυναίκας στον πρωτοχριστιανικό κόσμο: Το παράδειγμα της Θέκλας μέσα από τις Απόκρυφες Πράξεις Παύλου και Θέκλας», η οποία εκπονήθηκε στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Πηγές, Λατρεία και Διαπολιτισμικός Βίος του Χριστιανισμού, Ειδίκευση: «Βίβλος και Διαπολιτισμικός Βίος της Μεσογείου» στο Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας της Θεολογικής Σχολής ΕΚΠΑ, Αθήνα 2026.

leadership to institutional forms of ecclesiastical organization. The article also critically engages with modern feminist and gender-oriented interpretations of Thecla, acknowledging their contribution to the study of female agency while pointing to the risks of anachronistic readings. It argues that the transformative power of Thecla's figure does not primarily derive from a program of social emancipation, but from the eschatological experience of freedom in Christ. Consequently, the Acts of Paul and Thecla constitute a valuable source for understanding the interrelation of gender, embodiment, authority, and ecclesial formation in the first centuries of Christianity.

Εισαγωγή

Οι απόκρυφες *Πράξεις των Αποστόλων* αποτελούν μια από τις σημαντικότερες πηγές για τη μελέτη του πρώιμου χριστιανισμού. Αν και η Εκκλησία του 4^{ου} αι. μ.Χ. δεν τις ενέταξε στον Κανόνα, τα κείμενα αυτά γνώρισαν αξιοσημείωτη διάδοση και επηρέασαν ποικιλοτρόπως τη χριστιανική παράδοση, τη λατρευτική ζωή, την αγιολογία και τη χριστιανική φαντασία. Η ύπαρξη πολυάριθμων χειρογράφων και μεταφράσεων σε διαφορετικές γλώσσες της χριστιανικής Ανατολής και Δύσης αποδεικνύει ότι η απήχησή τους υπήρξε πολύ ευρύτερη από ό,τι θα επέτρεπε να υποθέσει η μεταγενέστερη περιθωριοποίησή τους.²

Η διαπίστωση αυτή θέτει ένα σημαντικό ιστορικό ερώτημα: Εάν τα απόκρυφα κείμενα αποτελούσαν απλώς αποκλίνουσες ή δευτερεύουσες μορφές χριστιανικής γραμματείας, πώς εξηγείται η μακρόχρονη επιβίωσή τους και η ενσωμάτωσή τους σε επιμέρους εκφάνσεις της εκκλησιαστικής ζωής; Η απάντηση βρίσκεται στο γεγονός ότι τα κείμενα αυτά αποτυπώνουν προβληματισμούς, προσδοκίες και τάσεις που χαρακτήριζαν σημαντικά τμήματα των χριστιανικών κοινοτήτων του 2ου μ.Χ. αιώνα. Υπό αυτή την έννοια, οι Απόκρυφες Πράξεις δεν αποτελούν απλώς λογοτεχνικά δημιουργήματα, αλλά και ιστορικά τεκμήρια μιας περιόδου κατά την οποία η ταυτότητα του χριστιανισμού βρισκόταν ακόμη σε διαδικασία διαμόρφωσης.³

Ιδιαίτερη θέση σε αυτή τη γραμματεία κατέχουν οι Απόκρυφες *Πράξεις Παύλου και Θέκλας* (εφεξής *ΠΠΘ*). Το έργο, το οποίο συνδέεται με τον παύλειο κύκλο και χρονολογείται συνήθως στο 2ο αιώνα μ.Χ.,⁴ γνώρισε εξαιρετική διάδοση και

² Για τη σημασία των Απόκρυφων Πράξεων ως πηγής για τη μελέτη του πρώιμου χριστιανισμού και για τη διάδοσή τους στο χριστιανικό κόσμο, βλ. Ι.Δ. Καραβιδόπουλος, *Απόκρυφα Χριστιανικά Κείμενα, Β΄. Απόκρυφες Πράξεις, Επιστολές, Αποκαλύψεις* (Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναρά, 2004), 11-24· Ν.Γ. Ζαχαρόπουλος, «Απαρχές της εμφάνισης των Απόκρυφων Χριστιανικών Κειμένων», *Δελτίο Βιβλικών Μελετών* 24 (2006), 159-172.

³ Για τον ιστορικό χαρακτήρα των απόκρυφων Πράξεων ως μαρτυριών των προβληματισμών και των τάσεων των χριστιανικών κοινοτήτων του 2^{ου} μ.Χ. αιώνα, βλ. Δ.Ι. Κυρτάτας, *Ιερείς και Προφήτες. Η παραγωγή και η διαχείριση του δόγματος στον πρώιμο χριστιανισμό* (Αθήνα: Καρδαμίτσα, 2000), 15-42.

⁴ Για τη χρονολόγηση και τη σύνδεση των Πράξεων Παύλου και Θέκλας με τον παύλειο κύκλο, βλ. D.R. MacDonald, *The Legend and the Apostle: The Battle for Paul in Story and Canon* (Philadelphia: Westminster Press, 1983), 17-34· J.N. Bremmer, *The Apocryphal Acts of Paul and Thecla*, (Kampen: Kok Pharos, 1996²), 1-14.

επηρέασε βαθιά τη διαμόρφωση της λατρείας της αγίας Θέκλας.⁵ Παρότι η αφήγηση εντάσσεται τυπικά στο πλαίσιο των αποστολικών περιοδίων του Παύλου, η δεσπόζουσα μορφή του έργου είναι αναμφίβολα η Θέκλα. Η ηρωίδα δεν παρουσιάζεται απλώς ως μαθήτρια του αποστόλου αλλά ως πρόσωπο που αναπτύσσει αυτόνομη πνευματική διαδρομή, εξελισσόμενη από ακροάτρια του κηρύγματος σε μάρτυρα, ασκήτρια και τελικά ισαπόστολη μορφή.⁶

Η σημασία των ΠΠΘ δεν εξαντλείται στην παρουσία μιας γυναικείας πρωταγωνίστριας. Το έργο προσφέρει ένα προνομιακό παράθυρο σε μια εποχή κατά την οποία η εσχατολογική προσδοκία εξακολουθεί να επηρεάζει βαθιά τη ζωή των χριστιανικών κοινοτήτων, ενώ οι θεσμικές δομές της Εκκλησίας δεν έχουν ακόμη αποκτήσει τη μορφή που θα γνωρίσουν στους επόμενους αιώνες. Σε αυτό το πλαίσιο, εμφανίζονται μορφές χαρισματικής αυθεντίας, αναπτύσσονται ασκητικές τάσεις,⁷ αναδιατάσσονται οι κοινωνικοί ρόλοι και διατυπώνονται εναλλακτικές προσεγγίσεις για τη θέση της γυναίκας μέσα στην κοινότητα των πιστών.⁸

Οι ΠΠΘ αποτελούν έτσι ένα εξαιρετικό παράδειγμα κειμένου στο οποίο συναντώνται διαφορετικά επίπεδα πραγματικότητας: η εσχατολογική θεολογία της πρώτης Εκκλησίας, η κοινωνική πραγματικότητα του ελληνορωμαϊκού κόσμου, οι πολιτισμικές επιρροές της ελληνιστικής λογοτεχνίας, οι αναδυόμενες εκκλησιαστικές δομές και οι πρώιμες συζητήσεις γύρω από τη σχέση φύλου και θρησκευτικής αυθεντίας.⁹ Το ενδιαφέρον του έργου έγκειται ακριβώς στο ότι διασώζει αυτή τη στιγμή ρευστότητας πριν από τη σταδιακή παγίωση των θεσμών και των ιεραρχικών δομών.¹⁰

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να προσεγγίσει τις Απόκρυφες ΠΠΘ όχι πρωτίστως ως αγιολογικό ή λογοτεχνικό κείμενο,¹¹ αλλά ως ιστορική μαρτυρία μιας

⁵ Για τη διάδοση του έργου και τη συμβολή του στη διαμόρφωση της λατρείας της αγίας Θέκλας, βλ. S.J. Davis, *The Cult of Saint Thecla, Apostle and Protomartyr: A Tradition of Women's Piety in Late Antiquity* (διδακτ. διατρ., Yale University, 1998), 1-25.

⁶ Για τη μορφή της Θέκλας ως κεντρικής ηρωίδας του έργου και για την πορεία της από μαθήτρια σε αποστολική μορφή, βλ. J.W. Barrier, *The Acts of Paul and Thecla: A Critical Introduction and Commentary* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2009), 65-82.

⁷ Για τη σχέση των ΠΠΘ με τον εγκρατισμό και τις ασκητικές τάσεις του 2ου αιώνα, βλ. P. Brown, *The Body and Society: Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity* (New York: Columbia University Press, 1988), 87-103· K. Zamfir, "Asceticism and Otherworlds in the Acts of Paul and Thecla", στο T. Nicklas κ.ά. (επιμ.), *Other Worlds and Their Relation to This World* (Leiden-Boston: Brill, 2010), 281-303.

⁸ Για τη χαρισματική αυθεντία και τη σχετική ρευστότητα των εκκλησιαστικών δομών κατά τον 2° μ.Χ. αιώνα, βλ. P.W. Dunn, "The Charismatic Gifts in the Acts of Paul: Second-Century Trends", *Society for Pentecostal Studies Papers* (2000)· Δ.Ι. Κυρτάτας, «Η προφητεία και το δόγμα. Η εξουσία των προφητών στις πρώτες χριστιανικές κοινότητες», στο *Ιεροί λόγοι* (Αθήνα: Νήσος, 1996), 155-77.

⁹ Για τη θέση της γυναίκας στις ΠΠΘ και τις σχετικές σύγχρονες συζητήσεις, βλ. V. Burrus, *Chastity as Autonomy: Women in the Stories of the Apocryphal Acts* (Lewiston: Edwin Mellen Press, 1987)· E. Schüssler Fiorenza, *In Memory of Her. A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins* (New York: Crossroad, 1983).

¹⁰ Για τη Θέκλα ως μορφή στο μεταίχμιο φύλου, χαρίσματος και εκκλησιαστικής αυθεντίας, βλ. S.E. Hylen, *A Modest Apostle: Thecla and the History of Women in the Early Church* (Oxford: Oxford University Press, 2015), 1-26.

¹¹ Για τη μεταγενέστερη πρόσληψη της μορφής της Θέκλας στην αγιολογική και λατρευτική παράδοση, βλ. Α. Σέμογλου, *Η Θέκλα στην αυγή του Χριστιανισμού. Εικονογραφική μελέτη της πρώτης γυναίκας μάρτυρα στην τέχνη της Υστερης Αρχαιότητας* (Θεσσαλονίκη: Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών ΑΠΘ και Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Μακεδονικών και Θρακικών Σπουδών, 2014), 17-44· S.J. Davis,

μεταβατικής περιόδου της χριστιανικής ιστορίας. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στη σχέση εσχατολογίας και κοινωνικής ανατροπής, στη σημασία του σώματος ως πεδίου σύγκρουσης, στη μετάβαση από τη χαρισματική αυθεντία προς τη θεσμική οργάνωση, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο η μορφή της Θέκλας φωτίζει τις δυνατότητες αλλά και τα όρια της γυναικείας παρουσίας στον πρώιμο χριστιανισμό.

Εσχατολογία και απορρύθμιση των κοινωνικών ρόλων

Η εσχατολογία αποτελεί τον θεμελιώδη ερμηνευτικό άξονα των *ΠΠΘ*.¹² Χωρίς την κατανόηση της έντονης προσδοκίας της επικείμενης Βασιλείας του Θεού είναι αδύνατον να ερμηνευθούν επαρκώς οι επιλογές της Θέκλας, το περιεχόμενο του παύλειου κηρύγματος και η ανατροπή των κοινωνικών συμβάσεων που χαρακτηρίζει ολόκληρη την αφήγηση στο συγκεκριμένο έργο.

Οι πρώτες χριστιανικές κοινότητες ζούσαν με την πεποίθηση ότι η Δευτέρα Παρουσία του Χριστού βρισκόταν πολύ κοντά.¹³ Η αναμονή αυτή δεν αποτελούσε απλώς θεωρητική δοξασία αλλά βιωνόταν ως υπαρξιακή πραγματικότητα, η οποία επηρέαζε τον τρόπο με τον οποίο αρκετοί πιστοί αντιλαμβάνονταν τον κόσμο, τις κοινωνικές τους υποχρεώσεις και τον προσανατολισμό της ζωής τους. Η μέλλουσα Βασιλεία θεωρούνταν τόσο άμεσα παρούσα στη συνείδησή τους ώστε πολλές συμβατικές μορφές κοινωνικής οργάνωσης να χάνουν μέρος της σημασίας τους.

Σε αυτό το πλαίσιο αποκτά νόημα η απόφαση της Θέκλας να εγκαταλείψει τον προκαθορισμένο δρόμο του γάμου. Η επιλογή αυτή δεν παρουσιάζεται στο έργο ως προσωπική επανάσταση εναντίον της οικογένειας, ούτε ως διεκδίκηση ατομικής αυτονομίας με τη σύγχρονη έννοια. Αντίθετα, προκύπτει ως συνέπεια της αποδοχής ενός νέου τρόπου υπάρξεως, ο οποίος καθορίζεται από την εσχατολογική προσδοκία. Η παρθενία με αυτό τον τρόπο εξιδανικεύεται, συλλειτουργώντας με άλλες αρετές ως σημείο συμμετοχής στην πραγματικότητα των εσχάτων και ως πρόγευση της μέλλουσας Βασιλείας.¹⁴

Η στάση αυτή συνδέεται με ένα ευρύτερο φαινόμενο που χαρακτηρίζει τον πρώιμο χριστιανισμό. Η έμφαση στην εγκράτεια, η σχετική υποτίμηση του γάμου και η ανάπτυξη μορφών αφιερωμένης παρθενίας συνιστούν εκφράσεις της πεποίθησης ότι η παρούσα μορφή του κόσμου παρέρχεται.¹⁵ Η Θέκλα αποτελεί χαρακτηριστικό

“From Women's Piety to Male Devotion: Gender Studies, the Acts of Paul and Thecla, and the Evidence of an Arabic Manuscript”, *Harvard Theological Review* 108 / 4 (2015), 579-593.

¹² Για την ερμηνεία των *ΠΠΘ* υπό το πρίσμα της εσχατολογικής προσδοκίας, βλ. Κ. Zamfir, “Asceticism and Otherworlds in the Acts of Paul and Thecla”, *ό.π.*, 281-303.

¹³ Για την κεντρική θέση της εσχατολογικής προσδοκίας στη ζωή των πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων, βλ. Σ.Χ. Αγουρίδης, *Ιστορία των Χρόνων της Καινής Διαθήκης* (Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναρά, 2011), 271-286· Σ. Γιαγκάζογλου, *Μάθημα 5ο : Χριστολογία. Η εσχατολογική προσδοκία της Βασιλείας του Θεού. Σημειώσεις Μαθήματος*, στο διαδικτυακό τόπο: <https://eclass.uoa.gr/modules/document/index.php?course=SOCTHEOL170&openDir=>.

¹⁴ Η παρθενία στις *ΠΠΘ* δεν παρουσιάζεται πρωτίστως ως ηθική αρετή αλλά ως συμμετοχή στην πραγματικότητα των εσχάτων. Βλ. P. Brown, *The Body and Society: Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity*, *ό.π.*, 87-103.

¹⁵ Για τη σύνδεση εγκρατισμού, αγαμίας και προσδοκίας της Βασιλείας στον πρώιμο χριστιανισμό, βλ. Δ.Ν. Μόσχος, «Εγκρατισμός και Χριστιανισμός στην ύστερη αρχαιότητα. Η περίπτωση της ερμηνείας της παρθενίας ως καθαρότητας», *Σύναξη* 77 (2001), 18-31.

παράδειγμα αυτής της νοοτροπίας. Εγκαταλείπει τον αρραβωνιαστικό της,¹⁶ αφήφά τις οικογενειακές προσδοκίες και προσανατολίζει ολόκληρη τη ζωή της προς μια διαφορετική μορφή κοινωνίας, η οποία δεν ορίζεται πλέον από τη συγγένεια, τον γάμο ή την κοινωνική θέση αλλά από τη σχέση με τον Χριστό.

Η εσχατολογική αυτή προοπτική επιφέρει μια βαθιά απορρύθμιση των παραδοσιακών κοινωνικών ρόλων. Στον ελληνιστικό κόσμο, η γυναίκα όφειλε να εντάσσεται πρωτίστως στο πλαίσιο της οικογένειας και της μητρότητας. Η Θέκλα, αντίθετα, επιλέγει μια διαδρομή που υπερβαίνει αυτές τις προσδοκίες. Η δημόσια παρουσία της, οι μετακινήσεις της, η ανεξάρτητη δράση της και η σταδιακή ανάδειξή της σε πρόσωπο πνευματικής αυθεντίας αντιστρατεύονται τις κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις της εποχής.¹⁷

Το σημαντικότερο όμως στοιχείο είναι ότι η ανατροπή αυτή δεν εμφανίζεται ως κοινωνικό πρόγραμμα ούτε ως οργανωμένο αίτημα ισότητας. Η πηγή της βρίσκεται στην εσχατολογική εμπειρία της πρώιμης χριστιανικής κοινότητας. Η παύλεια διακήρυξη «οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ» αποκτά υπαρξιακή διάσταση στο έργο.¹⁸ Η εν Χριστώ ταυτότητα αρχίζει να σχετικοποιεί παγιωμένες διακρίσεις φύλου, κοινωνικής θέσης και καταγωγής, δημιουργώντας μια νέα μορφή συλλογικής ύπαρξης.

Οι *ΠΠΘ* αποτυπώνουν επομένως μια ιστορική στιγμή κατά την οποία η εσχατολογική προσδοκία επιτρέπει την εμφάνιση νέων μορφών θρησκευτικής και κοινωνικής συμπεριφοράς. Πρόκειται για μια περίοδο όπου το χάρισμα προηγείται ακόμη του θεσμού,¹⁹ οι ρόλοι παραμένουν ρευστοί και η κοινότητα συγκροτείται περισσότερο γύρω από την κοινή προσδοκία της Βασιλείας παρά γύρω από παγιωμένες ιεραρχικές δομές. Η Θέκλα ενσαρκώνει ακριβώς αυτή τη μεταβατική πραγματικότητα, καθιστώντας το έργο μια μοναδική μαρτυρία για τις δημιουργικές εντάσεις του πρώιμου χριστιανισμού.

Το σώμα ως πεδίο σύγκρουσης

Ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά στοιχεία των Απόκρυφων *ΠΠΘ* είναι η ιδιαίτερη έμφαση που αποδίδεται στο σώμα. Η αφήγηση δεν περιορίζεται στην καταγραφή ενός εσωτερικού πνευματικού αγώνα ούτε παρουσιάζει τη σωτηρία ως αποκλειστικά ψυχική πραγματικότητα. Αντιθέτως, οι σημαντικότερες συγκρούσεις του έργου εκτυλίσσονται επάνω στο σώμα της ηρωίδας. Το σώμα γίνεται ο τόπος όπου

¹⁶ Για την επιλογή της Θέκλας να εγκαταλείψει τον γάμο ως έκφραση θρησκευτικής και εσχατολογικής δέσμευσης, βλ. V. Burrus, *Chastity as Autonomy: Women in the Stories of the Apocryphal Acts*, ό.π., 91-113.

¹⁷ Η ανατροπή των παραδοσιακών γυναικείων ρόλων στις *ΠΠΘ* πρέπει να ερμηνεύεται σε συνάρτηση με τη νέα χριστιανική ταυτότητα και όχι μόνον ως κοινωνική διαμαρτυρία, όπως προκρίνει η φεμινιστική προσέγγιση. Βλ. S.E. Hulen, *A Modest Apostle: Thecla and the History of Women in the Early Church*, ό.π., 58-82.

¹⁸ Για τη σημασία του χωρίου *Γαλ.* 3, 28 («οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ») στις πρώιμες χριστιανικές αντιλήψεις περί φύλου και κοινότητας, βλ. E. Schüssler Fiorenza, *In Memory of Her*, ό.π., 205-229.

¹⁹ Η σχετική υπεροχή του χαρίσματος έναντι των θεσμικών δομών στις πρώτες χριστιανικές κοινότητες έχει επισημανθεί από τον Δ. Ι. Κυρτάτα, *Ιερείς και Προφήτες*, ό.π., 15-42, καθώς και στο άρθρο του ιδίου, «Η προφητεία και το δόγμα», ό.π., 155-177.

συναντώνται και συγκρούονται η κοινωνική εξουσία, οι έμφυλες προσδοκίες, η θρησκευτική πίστη και η εσχατολογική ελπίδα.²⁰

Η παρατήρηση αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία εάν ληφθεί υπόψη ότι ο ελληνορωμαϊκός κόσμος προσέδιδε στο γυναικείο σώμα σαφώς καθορισμένες λειτουργίες. Η γυναίκα όφειλε να υπηρετεί τη διατήρηση της οικογένειας, την αναπαραγωγή και την κοινωνική σταθερότητα μέσω του γάμου.²¹ Το σώμα της αποτελούσε κατά κάποιον τρόπο φορέα κοινωνικών υποχρεώσεων. Η Θέκλα αμφισβητεί ακριβώς αυτή τη λογική. Με την άρνηση του γάμου αρνείται όχι απλώς μια προσωπική σχέση αλλά ολόκληρο το πλέγμα κοινωνικών προσδοκιών που συνδέεται με το γυναικείο σώμα.

Η πρώτη μεγάλη σύγκρουση εκδηλώνεται ήδη από τη στιγμή της μεταστροφής της. Η νεαρή κοπέλα παραμένει για τρεις ημέρες ακίνητη δίπλα στο παράθυρο, χωρίς τροφή και νερό, απορροφημένη από το κήρυγμα του Παύλου.²² Η στάση αυτή προαναγγέλλει τον ασκητικό χαρακτήρα που θα λάβει αργότερα η ζωή της. Το σώμα αρχίζει να αποδεσμεύεται από τις άμεσες βιολογικές του ανάγκες και να υπακούει σε μια διαφορετική λογική, η οποία καθορίζεται από την επιθυμία συμμετοχής στη νέα πραγματικότητα που αποκαλύπτει το ευαγγέλιο.

Η εγκράτεια επομένως δεν εμφανίζεται ως περιφρόνηση του σώματος αλλά ως επαναπροσδιορισμός του προορισμού του.²³ Η Θέκλα δεν αντιμετωπίζει το σώμα ως εχθρό· επιδιώκει να το εντάξει σε μια διαφορετική μορφή ζωής. Η επιλογή της παρθενίας πρέπει να κατανοηθεί ακριβώς μέσα σε αυτό το πλαίσιο. Δεν πρόκειται για άρνηση της σωματικότητας ούτε για μισαλλοδοξία απέναντι στη σεξουαλικότητα, αλλά για συνειδητή προτίμηση μιας ύπαρξης που προσανατολίζεται προς τα έσχατα.

Η σύγκρουση κορυφώνεται με το πρώτο μαρτύριο της πυράς. Η καταδίκη της Θέκλας δεν οφείλεται πρωτίστως στην προσβολή κάποιας επίσημης θρησκείας ούτε στην άρνηση συμμετοχής σε αυτοκρατορικές λατρείες. Η αιτία βρίσκεται στην αμφισβήτηση του θεσμού του γάμου.²⁴ Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικό: η κοινωνία θεωρεί επικίνδυνη όχι τη δογματική της πίστη αλλά τη συμπεριφορά της απέναντι στις καθιερωμένες κοινωνικές δομές.

Η δημόσια έκθεση της Θέκλας στην πυρά λειτουργεί ως μηχανισμός παραδειγματικής τιμωρίας. Το σώμα της γυναίκας παραδίδεται στη δημόσια θέα προκειμένου να καταδειχθεί η δύναμη της εξουσίας. Ωστόσο, η αφήγηση ανατρέπει πλήρως αυτή τη λογική. Η θαυματουργική διάσωσή της καθιστά το σώμα όχι τόπο

²⁰ Για τη σημασία του σώματος ως θεολογικού και κοινωνικού πεδίου στον πρώιμο χριστιανισμό, βλ. P. Brown, *The Body and Society*, ό.π., 15-32.

²¹ Για τη σύνδεση του γυναικείου σώματος με τις κοινωνικές λειτουργίες του γάμου και της αναπαραγωγής στον ελληνορωμαϊκό κόσμο, βλ. J.P.V.D. Balsdon, *Ρωμαίες Γυναίκες. Η ιστορία και τα έθιμά τους*, ελλ. μετ. Ν. Πετρόχειλος (Αθήνα: ΜΙΕΤ, 2015 γ' έκδοση αναθεωρημένη), 171-208.

²² ΠΠΘ, παράγραφοι 7-9 στο Δ. Ιωσήφ και Μ. Τριανταφύλλου, *Απόκρυφες Πράξεις Παύλου και Θέκλας* (Αθήνα: Ηρόδοτος, 2^η έκδοση αναθεωρημένη και επανυξημένη, 2024). Εφεξής, οι αναφορές στο αρχαίο κείμενο παραπέμπουν στην έκδοση των Δ. Ιωσήφ και Μ. Τριανταφύλλου· βλ. επίσης J.W. Barrier, *The Acts of Paul and Thecla: A Critical Introduction and Commentary*, ό.π., 95-103.

²³ Για την εγκράτεια ως μετασχηματισμό και όχι ως απόρριψη της σωματικότητας, Κ. Zamfir, "Asceticism and Otherworlds in the Acts of Paul and Thecla" ό.π., 286-292.

²⁴ ΠΠΘ, 22-23. Για την καταδίκη της Θέκλας λόγω της άρνησης του γάμου και όχι πρωτίστως για λόγους δογματικής απόκλισης, βλ. D.R. MacDonald, *The Legend and the Apostle*, ό.π., 40-45.

ήττας αλλά σημείο θεϊκής παρέμβασης.²⁵ Εκεί όπου η εξουσία επιδιώκει να επιβάλει πειθαρχία, η θεία δύναμη αποκαλύπτει την αδυναμία των ανθρώπινων μηχανισμών ελέγχου.

Ακόμη πιο χαρακτηριστική είναι η σκηνή της θηριομαχίας στην Αντιόχεια (ΠΠΘ, 28-34). Εδώ η αφήγηση μετατρέπει το σώμα της Θέκλας σε επίκεντρο ενός πολυσύνθετου θεάματος. Η ηρωίδα εκτίθεται ενώπιον του πλήθους, ενώ η πολιτική εξουσία επιχειρεί να επιβεβαιώσει τη νομιμότητά της μέσα από την επιβολή της ποινής. Το γυναικείο σώμα γίνεται αντικείμενο δημόσιας διαχείρισης και ελέγχου.²⁶

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διάσταση της γυμνότητας. Η δημόσια εκγύμνωση αποτελούσε μορφή εξευτελισμού και συμβολικής απογύμνωσης από την κοινωνική αξιοπρέπεια.²⁷ Στην περίπτωση της Θέκλας, όμως, η γυμνότητα χάνει την εξουσιαστική λειτουργία που επιδιώκουν να της προσδώσουν οι διώκτες της. Η ηρωίδα δεν εμφανίζεται να συντρίβεται από αυτήν. Αντιθέτως, η αφήγηση υποδηλώνει ότι η προσοχή της έχει ήδη στραφεί προς μια διαφορετική πραγματικότητα, στην οποία οι συμβατικές κοινωνικές κατηγορίες χάνουν τη δεσμευτική τους ισχύ.

Η στάση αυτή συνδέεται άμεσα με την εσχατολογική θεώρηση του σώματος. Η Θέκλα αντιμετωπίζει τη σωματική της ύπαρξη υπό το φως της μέλλουσας ανάστασης.²⁸ Το σώμα δεν καταργείται ούτε απαξιώνεται, αλλά νοείται ως πραγματικότητα προορισμένη για μεταμόρφωση. Η προοπτική αυτή εξηγεί γιατί η γυμνότητα, ο πόνος και η απειλή του θανάτου δεν κυριαρχούν στην αφήγηση ως στοιχεία τραγωδίας αλλά ως δοκιμασίες που εντάσσονται στη διαδικασία της μαρτυρίας.

Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η περίφημη σκηνή της αυτοβάπτισης. Πρόκειται ίσως για το πιο αμφιλεγόμενο επεισόδιο του έργου και ένα από τα βασικά σημεία που προκάλεσαν αντιδράσεις εκκλησιαστικών συγγραφέων.²⁹ Η Θέκλα, ενώ βρίσκεται αντιμέτωπη με τον θάνατο, εισέρχεται στο νερό και βαπτίζει η ίδια τον εαυτό της. Ανεξάρτητα από την ιστορική αξιολόγηση του επεισοδίου, η θεολογική του σημασία είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική.

Η πράξη αυτή παρουσιάζει το σώμα ως φορέα άμεσης σχέσης με τη σωτηρία. Δεν πρόκειται απλώς για φυσική επιβίωση αλλά για δημόσια ομολογία πίστης. Η ηρωίδα δεν περιμένει παθητικά τη σωτηρία της. Το σώμα της μετατρέπεται σε ενεργό μέσο μαρτυρίας και συμμετοχής στη νέα ζωή. Η μεταγενέστερη αντίδραση του

²⁵ ΠΠΘ, 22-24. Για τη λειτουργία του μαρτυρίου ως ανατροπής των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου, βλ. V. Burrus, *Chastity as Autonomy*, ό.π., 118-124.

²⁶ Για τη σκηνή της θηριομαχίας και τη δημόσια έκθεση του γυναικείου σώματος, βλ. R. Ratcliffe, "The Acts of Paul and Thecla: Violating the Inviolable Body – Thecla Uncut", στο J.E. Taylor (επιμ.), *The Body in Biblical, Christian and Jewish Texts* (London: Bloomsbury, 2014).

²⁷ Για τη γυμνότητα ως μέσο δημόσιου εξευτελισμού στον αρχαίο κόσμο, βλ. H. Blanck, *Εισαγωγή στην Ιδιωτική Ζωή των Αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων* (Αθήνα: MIET, 2007), 143-151.

²⁸ Για την εσχατολογική θεώρηση του σώματος και την προοπτική της μεταμόρφωσής του, βλ. A. Schmemann, *For the Life of the World* (New York: St Vladimir's Seminary Press, 1998), 99-120.

²⁹ ΠΠΘ, 34-35. Για τη σκηνή της αυτοβάπτισης και τις μεταγενέστερες αντιδράσεις που προκάλεσε, βλ. Τερτυλιανός, *De Baptismo* 17· S.J. Davis, "A 'Pauline' Defense of Women's Right to Baptize?", *Journal of Early Christian Studies* 8/3 (2000), 453-459· B. Edsall, "(Not) Baptizing Thecla", *Vigiliae Christianae* 71 (2017), 235-260.

Τερτυλλιανού δείχνει ακριβώς ότι το επεισόδιο αυτό άγγιζε ευαίσθητα ζητήματα εκκλησιαστικής εξουσίας και γυναικείας συμμετοχής στα μυστήρια.

Η σωματικότητα της Θέκλας αποκτά ακόμη μια άλλη διάσταση μέσω της παρενδυσίας.³⁰ Η απόφαση να κόψει τα μαλλιά της και να φορέσει ανδρική ενδυμασία δεν πρέπει να ερμηνευθεί ως κοινωνική διαμαρτυρία. Πρωτίστως εξυπηρετεί πρακτικές και πνευματικές ανάγκες της αποστολικής της πορείας. Ταυτόχρονα όμως λειτουργεί συμβολικά, καθώς υποδηλώνει τη σχετικοποίηση των κοινωνικών προσδιορισμών του φύλου υπό το φως της νέας εν Χριστώ πραγματικότητας.

Η μεταβολή της εξωτερικής εμφάνισης δεν σημαίνει απόρριψη του γυναικείου σώματος. Η Θέκλα δεν επιδιώκει να γίνει άνδρας ούτε εκφράζει δυσφορία απέναντι στη βιολογική της ταυτότητα. Εκείνο που αμφισβητεί είναι οι κοινωνικές λειτουργίες που η εποχή της συνέδεε υποχρεωτικά με το φύλο. Το σώμα παύει να αποτελεί πεπρωμένο και μετατρέπεται σε όργανο πνευματικής αποστολής.

Μετά τα μαρτύρια ακολουθεί η ασκητική περίοδος της ζωής της. Η εγκατάσταση στη σπηλιά και η μακρόχρονη άσκηση αποτελούν συνέχεια της ίδιας λογικής. Το σώμα δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως πεδίο εξωτερικών διωγμών αλλά ως χώρος εσωτερικού αγώνα. Η εγκράτεια, η νηστεία και η απομάκρυνση από τον κόσμο παρουσιάζονται ως μέσα πνευματικής τελείωσης.

Η εξέλιξη αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για την ιστορία της χριστιανικής πνευματικότητας. Στη μορφή της Θέκλας συναντώνται δύο μεγάλες παραδόσεις της αρχαίας Εκκλησίας: η παράδοση του μάρτυρα και η παράδοση του ασκητή. Η ηρωίδα περνά από το δημόσιο μαρτύριο στη μυστική άσκηση, ενσαρκώνοντας μία μετάβαση που θα χαρακτηρίσει αργότερα ολόκληρη την ιστορία του μοναχισμού.

Υπό αυτή την έννοια, το σώμα της Θέκλας γίνεται ο τόπος όπου εγγράφεται ολόκληρη η θεολογική δυναμική του έργου. Είναι σώμα παρθένας, μάρτυρος, αποστόλου και ασκήτριας συγχρόνως. Δέχεται τις πιέσεις της κοινωνίας, τις ποινές της εξουσίας και τις απαιτήσεις της άσκησης, χωρίς να χάνει τον προσανατολισμό του προς τη μέλλουσα Βασιλεία.³¹

Οι ΠΠΘ δεν προτείνουν επομένως μια απόρριψη της σωματικότητας. Αντιθέτως, παρουσιάζουν το σώμα ως χώρο στον οποίο φανερώνεται η δύναμη της πίστης και προγεύεται η μεταμόρφωση της ανθρώπινης ύπαρξης. Η σωτηρία δεν πραγματοποιείται παρά την ύπαρξη του σώματος αλλά μέσα από αυτό. Γι' αυτό και η αφήγηση επιμένει τόσο έντονα στις σωματικές δοκιμασίες της Θέκλας: διότι ακριβώς μέσα από αυτές αποκαλύπτεται η νέα ανθρωπολογική προοπτική που εγκαινιάζει ο μεταπαύλειος χριστιανισμός.³²

³⁰ ΠΠΘ, 40. Για την παρενδυσία της Θέκλας και τη συμβολική της σημασία, βλ. S.E. Hylen, *A Modest Apostle*, ό.π., 83-99· L. Brisson, *To αμφίβολο φύλο. Ανδρογυνία και ερμαφροδιτισμός στην ελληνιστική αρχαιότητα* (Αθήνα: ΜΙΕΤ, 2003, ελλ. μετ. Ν. Κυριαζόπουλος), 87-109.

³¹ Για τη μετάβαση από το μαρτύριο στην άσκηση και τη σύνδεση των δύο προτύπων στην αρχαία Εκκλησία, βλ. Α.Ι. Φυτράκη, «Μαρτύριον και μοναχικός βίος», *Θεολογία* ΙΘ' (1941-1948), 301-329.

³² Για τη Θέκλα ως σύνθεση των μορφών μάρτυρος, παρθένου, ασκήτριας και αποστόλου, βλ. Ά. Narro, "The Cloud of Thecla and the Construction of her Character as Virgin, Martyr and Apostle", *Collectanea Christiana Orientalia* 16 (2019), 99-129.

Από τη χαρισματική γυναίκα στη θεσμική υποταγή

Ένα από τα σημαντικότερα ιστορικά ερωτήματα που εγείρουν οι Απόκρυφες *Πράξεις Παύλου και Θέκλας* αφορά τη σχέση μεταξύ χαρίσματος και θεσμού. Το έργο διασώζει τη μνήμη μιας περιόδου κατά την οποία η εκκλησιαστική ζωή δεν είχε ακόμη οργανωθεί πλήρως γύρω από παγιωμένες ιεραρχικές δομές και καθορισμένα αξιώματα.³³ Η πνευματική αυθεντία αντλείται πρωτίστως από το χάρισμα, την αγιότητα, το μαρτύριο και την προσωπική σχέση με το ευαγγελικό μήνυμα.³⁴ Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναδεικνύεται και η μορφή της Θέκλας.

Η ηρωίδα των *ΠΠΘ* δεν παρουσιάζεται ως φορέας θεσμικής εξουσίας. Δεν κατέχει κάποιο αναγνωρισμένο εκκλησιαστικό αξίωμα ούτε ενεργεί στο πλαίσιο μιας ήδη διαμορφωμένης ιεραρχικής τάξης. Παρ' όλα αυτά ασκεί επιρροή, διδάσκει, καθοδηγεί και αναγνωρίζεται ως πρόσωπο ιδιαίτερου πνευματικού κύρους. Η αυθεντία της δεν απορρέει από θεσμική ανάθεση αλλά από τη μαρτυρία της ζωής της.³⁵ Το γεγονός αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα πολλών πρώιμων χριστιανικών κινημάτων, όπου η προσωπική αγιότητα και το χάρισμα προηγούνται της θεσμικής κατοχύρωσης.

Η ίδια η εξέλιξη της Θέκλας μέσα στην αφήγηση υποδηλώνει αυτή τη δυναμική.³⁶ Αρχικά εμφανίζεται ως ακροάτρια του κηρύγματος του Παύλου. Στη συνέχεια μετατρέπεται σε ομολογήτρια της πίστης, σε μάρτυρα, σε περιοδεύουσα ακόλουθο του αποστόλου και τελικά σε πρόσωπο με αυτόνομη αποστολική δράση. Η πορεία αυτή δεν καθορίζεται από κάποια διαδικασία χειροθεσίας ή θεσμικής ενσωμάτωσης αλλά από τη σταδιακή αναγνώριση του χαρίσματος που φανερώνεται στη ζωή της.

Ιδιαίτερα αποκαλυπτική είναι η ευλογία του Παύλου προς τη Θέκλα να μεταβεί και να κηρύξει.³⁷ Ανεξάρτητα από τον βαθμό ιστορικότητας του επεισοδίου, η αφηγηματική του λειτουργία είναι σαφής: η ηρωίδα αποκτά αποστολική νομιμοποίηση όχι μέσω κάποιου θεσμικού μηχανισμού αλλά μέσω της προσωπικής σχέσης με τον απόστολο και της αναγνώρισης της πνευματικής της ωριμότητας.

Το γεγονός αυτό αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία εάν ληφθεί υπόψη η θέση της γυναίκας στον αρχαίο κόσμο. Στην ελληνορωμαϊκή κοινωνία η δημόσια διδασκαλία, η άσκηση εξουσίας και η δημόσια εκπροσώπηση της κοινότητας

³³ Για τη σχετική ρευστότητα των εκκλησιαστικών δομών κατά τον 2ο αιώνα και τη συνύπαρξη χαρισματικών και θεσμικών μορφών αυθεντίας, βλ. Δ.Ι. Κυρτάτας, *Ιερείς και Προφήτες. Η παραγωγή και η διαχείριση του δόγματος στον πρώιμο χριστιανισμό*, ό.π., 15-58.

³⁴ Για τη χαρισματική αυθεντία στις *Πράξεις Παύλου* και τη σημασία των πνευματικών χαρισμάτων στον 2ο αιώνα, βλ. P.W. Dunn, "The Charismatic Gifts in the Acts of Paul: Second-Century Trends", ό.π.

³⁵ Για τη Θέκλα ως πρόσωπο του οποίου η αυθεντία θεμελιώνεται στη μαρτυρία και όχι σε θεσμικό αξίωμα, βλ. O. Lehtipuu, "Apostolic Authority in the Acts of Thecla", στο *Ancient Christian Apocrypha: Marginalized Texts in Early Christianity* (Atlanta: SBL Press, 2022), 147-164.

³⁶ *ΠΠΘ*, 41. Για την εξέλιξη της Θέκλας από ακροάτρια του Παύλου σε αυτόνομη αποστολική μορφή, βλ. J.W. Barrier, *The Acts of Paul and Thecla: A Critical Introduction and Commentary*, ό.π., 361-375.

³⁷ *ΠΠΘ*, 41 («ὑπάγε καὶ δίδασκε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ»). Για τη σημασία της παύλειας εντολής ως αφηγηματικής νομιμοποίησης της αποστολικής δράσης της Θέκλας, βλ. O. Lehtipuu, ό.π., 155-159.

αποτελούσαν κατά βάση ανδρικές λειτουργίες.³⁸ Οι *ΠΠΘ* φαίνεται να γνωρίζουν αυτή την πραγματικότητα αλλά συγχρόνως να προτείνουν ένα εναλλακτικό μοντέλο, στο οποίο η πνευματική αυθεντία δεν εξαρτάται αποκλειστικά από το φύλο αλλά από το χάρισμα.

Η εικόνα αυτή συνδέεται άμεσα με την εσχατολογική φυσιογνωμία του πρώιμου χριστιανισμού. Όσο η προσδοκία της επικείμενης Βασιλείας παρέμενε ισχυρή, οι κοινωνικές διακρίσεις μπορούσαν ευκολότερα να σχετικοποιηθούν. Η κοινότητα αντιλαμβανόταν τον εαυτό της ως προεικόνιση της μέλλουσας πραγματικότητας και όχι απλώς ως θεσμό εντός της ιστορίας. Μέσα σε αυτή τη λογική μπορούσαν να αναδειχθούν πρόσωπα τα οποία υπό άλλες συνθήκες θα παρέμεναν στο περιθώριο.

Η περίπτωση της Θέκλας δεν αποτελεί μοναδικό φαινόμενο.³⁹ Οι πρώτοι χριστιανικοί αιώνες γνωρίζουν μορφές προφητισσών, διακονισσών, περιοδεουσών ιεραποστόλων και ασκητριών, οι οποίες ασκούν σημαντική επιρροή στις τοπικές κοινότητες. Οι *ΠΠΘ* αποτελούν μια από τις σαφέστερες λογοτεχνικές αποτυπώσεις αυτής της πραγματικότητας.

Ωστόσο, το ίδιο το έργο μαρτυρεί έμμεσα και την ύπαρξη αντιδράσεων απέναντι σε τέτοιες μορφές γυναικείας αυθεντίας. Η πλέον χαρακτηριστική περίπτωση είναι η γνωστή αναφορά του Τερτυλλιανού στον πρεσβύτερο που συνέγραψε τις *Πράξεις Παύλου*. Ο Αφρικανός εκκλησιαστικός συγγραφέας χρησιμοποιεί τη μορφή της Θέκλας προκειμένου να απορρίψει τη δυνατότητα των γυναικών να διδάσκουν ή να βαπτίζουν.⁴⁰ Η σημασία της μαρτυρίας αυτής είναι πολύ μεγαλύτερη από όσο φαίνεται με μια πρώτη ανάγνωση. Εάν το ενδεχόμενο γυναικείας διδασκαλίας ήταν εξ αρχής αδιανόητο για την Εκκλησία, δεν θα υπήρχε λόγος τόσο έντονης πολεμικής. Η αντίδραση του Τερτυλλιανού αποκαλύπτει ότι το ζήτημα αποτελούσε αντικείμενο πραγματικής συζήτησης στους χριστιανικούς κύκλους της εποχής. Η ανάγκη απόρριψης μιας πρακτικής συχνά προϋποθέτει ότι η πρακτική αυτή εμφανίζεται ή διεκδικεί χώρο μέσα στην κοινότητα.

Οι *ΠΠΘ* διασώζουν επομένως τη μνήμη μιας εκκλησιαστικής πραγματικότητας που βρισκόταν ακόμη σε διαπραγμάτευση. Οι σχέσεις μεταξύ χαρίσματος και θεσμού δεν είχαν οριστικά διευθετηθεί. Η γυναίκα μπορούσε να εμφανισθεί ως φορέας ιδιαίτερης πνευματικής αυθεντίας χωρίς να έχει προηγηθεί η μεταγενέστερη αυστηρή οριοθέτηση των λειτουργικών και διοικητικών ρόλων.

³⁸ Για τη θέση της γυναίκας στον δημόσιο χώρο του ελληνορωμαϊκού κόσμου, βλ. J.P.V.D. Balsdon, *Ρωμαίες Γυναίκες. Η ιστορία και τα έθιμά τους*, ό.π., 171-208· Κ. Μελέτη – Σ. Δεσπότη, «Η θέση της γυναίκας στο ρωμαϊκό κόσμο και η συμβολή της στη διάδοση του χριστιανισμού», *Πανεπιστημιακό εκπαιδευτικό υλικό*, ΕΚΠΑ (2015), στο διαδικτυακό τόπο <http://opencourses.uoa.gr/courses/SOCTHEOL103>.

³⁹ Για την παρουσία γυναικών με προφητική, ιεραποστολική ή ασκητική αυθεντία στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, βλ. E. Schüssler Fiorenza, *In Memory of Her*, ό.π., 169-233· S.E. Hylen, *A Modest Apostle*, ό.π., 103-127.

⁴⁰ Τερτυλλιανός, *De Baptismo* 17. Βλ. επίσης S.J. Davis, “A “Pauline” Defense of Women's Right to Baptize? Intertextuality and Apostolic Authority in the Acts of Paul”, ό.π., 453-459.

Καθώς όμως η το χριστιανικό κίνημα εισέρχεται στον 3ο και 4ο αιώνα, η κατάσταση μεταβάλλεται σταδιακά.⁴¹ Η καθυστέρηση της αναμενόμενης Δευτέρας Παρουσίας, η ανάγκη οργανωτικής συνοχής και η αντιμετώπιση εσωτερικών και εξωτερικών προκλήσεων οδηγούν στην ενίσχυση των θεσμικών δομών. Η επισκοπική εξουσία ενδυναμώνεται, τα λειτουργήματα αποκτούν σαφέστερα όρια και η χαρισματική αυθεντία αρχίζει να εντάσσεται σε ένα περισσότερο ελεγχόμενο εκκλησιαστικό πλαίσιο. Η εξέλιξη αυτή, αν και ήταν ιστορικά αναγκαία, είχε ωστόσο ως συνέπεια τη σταδιακή περιθωριοποίηση ορισμένων μορφών θρησκευτικής έκφρασης που είχαν ανθίσει κατά την προηγούμενη περίοδο. Ανάμεσα σε αυτές συγκαταλέγονται και ορισμένες μορφές γυναικείας χαρισματικής παρουσίας.

Η ίδια η μορφή της Θέκλας αντανακλά αυτή τη μετάβαση. Από τη μια πλευρά το έργο την παρουσιάζει ως γυναίκα που κηρύττει, διδάσκει, βαπτίζεται μόνη της και αποκτά σχεδόν αποστολικό κύρος. Από την άλλη πλευρά, η μεταγενέστερη εκκλησιαστική πρόσληψη τείνει να προβάλλει κυρίως την παρθενία, την εγκράτεια και το μαρτύριό της, αφήνοντας σε δεύτερο πλάνο τις πιο ριζοσπαστικές διαστάσεις της δράσης της.⁴²

Παρατηρείται έτσι μια ενδιαφέρουσα διαδικασία επανερμηνείας. Η θεσμική Εκκλησία δεν απορρίπτει τη Θέκλα· αντιθέτως την τιμά ως αγία, πρωτομάρτυρα και ισαπόστολο. Ταυτόχρονα όμως η μνήμη της εντάσσεται σταδιακά μέσα σε ένα θεσμικά ασφαλέστερο πλαίσιο, στο οποίο η έμφαση μετατοπίζεται από το ζήτημα της γυναικείας αυθεντίας προς το πρότυπο της παρθενίας και της ασκητικής τελειότητας.

Η εξέλιξη αυτή αντανακλά μια ευρύτερη μεταβολή της εκκλησιαστικής συνείδησης. Η έντονη εσχατολογική ρευστότητα των πρώτων γενεών παραχωρεί σταδιακά τη θέση της σε μια περισσότερο οργανωμένη και σταθερή εκκλησιαστική πραγματικότητα. Η αυθεντία μετακινείται από το χαρισματικό πρόσωπο προς τον θεσμό και η κοινότητα συγκροτείται ολοένα περισσότερο γύρω από τη δομή παρά γύρω από την προσδοκία του άμεσου τέλους της ιστορίας.

Ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο οι *ΠΠΘ* διαθέτουν ιδιαίτερη ιστορική αξία. Το έργο δεν καταγράφει απλώς την ιστορία μιας ηρωικής γυναίκας. Διασώζει τη μνήμη μιας εποχής κατά την οποία οι δυνατότητες που άνοιγε το ευαγγέλιο για τη συμμετοχή των γυναικών στη ζωή της κοινότητας δεν είχαν ακόμη περιοριστεί από τις μεταγενέστερες θεσμικές ισορροπίες. Η Θέκλα αποτελεί έτσι όχι μόνο πρόσωπο της χριστιανικής αγιολογίας αλλά και μάρτυρα μιας κρίσιμης φάσης της εκκλησιαστικής ιστορίας.

Η σημασία της Θέκλας δεν εξαντλείται στην αμφισβήτηση έμφυλων ρόλων. Οι *ΠΠΘ* μαρτυρούν και έναν ευρύτερο πολιτισμικό μετασχηματισμό της έννοιας της ανδρείας. Η αρετή που στον ελληνιστικό κόσμο συνδεόταν κυρίως με τον πολεμιστή και τον άρρενα πολίτη μεταφέρεται πλέον στο πεδίο της πίστης και του

⁴¹ Για τη σταδιακή ενίσχυση της επισκοπικής δομής και τη μετάβαση από τη χαρισματική στη θεσμική αυθεντία, βλ. Δ.Ι. Κυρτάτας, *Ιερείς και Προφήτες*, ό.π., 93-128· G.E.M. de Ste Croix, *Ο Χριστιανισμός και η Ρώμη* (Αθήνα: ΜΙΕΤ, 2010, ελλ. μετ. Ι. Κράλλη), 327-351.

⁴² Για τη μεταγενέστερη εκκλησιαστική πρόσληψη της Θέκλας, όπου προβάλλεται κυρίως ως παρθένος και ασκήτρια παρά ως φορέας αποστολικής αυθεντίας, βλ. S.J. Davis, *The Cult of Saint Thecla*, ό.π., 152-213· Α. Σέμογλου, *Η Θέκλα στην αυγή του Χριστιανισμού*, ό.π., 95-128.

μαρτυρίου.⁴³ Η Θέκλα εμφανίζεται να ενσαρκώνει χαρακτηριστικά που η αρχαιότητα θα απέδιδε σε ανδρικούς ήρωες, χωρίς όμως να παύει να είναι γυναίκα.⁴⁴ Με τον τρόπο αυτό οι ΠΠΘ συμβάλλουν σε έναν βαθύτερο μετασχηματισμό των πολιτισμικών κωδίκων της ύστερης αρχαιότητας, καθώς η γενναιότητα παύει να αποτελεί προνόμιο ενός φύλου και αναδεικνύεται σε αρετή προσβάσιμη και σε κάθε χριστιανό.⁴⁵

Φύλο, θεωρία και αναχρονισμός: πώς διαβάζουμε τη Θέκλα σήμερα;

Η μορφή της Θέκλας βρίσκεται τα τελευταία πενήντα περίπου χρόνια στο επίκεντρο ενός έντονου επιστημονικού ενδιαφέροντος, το οποίο δεν περιορίζεται πλέον στη φιλολογική ή ιστορική μελέτη των Απόκρυφων ΠΠΘ.⁴⁶ Η ανάπτυξη των φεμινιστικών σπουδών, των σπουδών φύλου και των νέων προσεγγίσεων στην ιστορία του χριστιανισμού οδήγησε σε μια εκ νέου ανάγνωση του έργου, μέσα από ερωτήματα τα οποία δεν απασχολούσαν παλαιότερες γενιές ερευνητών. Έτσι, η Θέκλα μετατράπηκε σταδιακά από αντικείμενο αγιολογικού ή φιλολογικού ενδιαφέροντος σε πεδίο συζήτησης για τη γυναικεία αυτενέργεια, τη σεξουαλικότητα, το σώμα, την ταυτότητα φύλου και τη θέση των γυναικών στον πρώιμο χριστιανισμό.⁴⁷

Η εξέλιξη αυτή υπήρξε ιδιαίτερα γόνιμη, διότι ανέδειξε διαστάσεις του κειμένου οι οποίες συχνά παρέμεναν στο περιθώριο. Μελετήτριες όπως η Elisabeth Schüssler Fiorenza είδαν στη μορφή της Θέκλας μια πρώιμη έκφραση αντίστασης απέναντι στις πατριαρχικές δομές του ελληνιστικού κόσμου και μία μαρτυρία της ενεργού συμμετοχής των γυναικών στη ζωή των πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων.⁴⁸ Αντίστοιχα, η Virginia Burrus υπογράμμισε ότι η αφήγηση διασώζει μνήμες γυναικείας αυτονομίας και αναδεικνύει τη δυνατότητα των γυναικών να συγκροτούν εναλλακτικές μορφές θρησκευτικής ζωής έξω από τα καθιερωμένα κοινωνικά σχήματα.⁴⁹ Παράλληλα, αρκετοί ερευνητές θεώρησαν ότι οι ΠΠΘ συνιστούν ένα κείμενο το οποίο επιτρέπει να ανιχνευθούν πρώιμες μορφές αμφισβήτησης των παραδοσιακών έμφυλων ρόλων και παρουσία της γυναικείας

⁴³ Βλ. P. Brown, *The Body and Society: Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity*, ό.π., 87-103· Α.Ι. Φυτράκη, «Μαρτύριον και μοναχικός βίος», ό.π., 301-329.

⁴⁴ Βλ. J.W. Barrier, *The Acts of Paul and Thecla: A Critical Introduction and Commentary*, ό.π.· K. Cooper, *The Virgin and the Bride: Idealized Womanhood in Late Antiquity* (London, 1996)· Α. Σέμογλου, *Η Θέκλα στην αυγή του Χριστιανισμού*, ό.π.

⁴⁵ Βλ. E. Schüssler Fiorenza, *In Memory of Her. A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins*, ό.π., 125-164· S.E. Hylen, *A Modest Apostle: Thecla and the History of Women in the Early Church*, ό.π., 143-167.

⁴⁶ Για την αναβίωση του ενδιαφέροντος για τη Θέκλα στο πλαίσιο των φεμινιστικών και gender studies, βλ. S.J. Davis, "From Women's Piety to Male Devotion: Gender Studies, the Acts of Paul and Thecla, and the Evidence of an Arabic Manuscript", ό.π., 579-593.

⁴⁷ S. J. Davis, "From Women's Piety to Male Devotion....", ό.π., 579.

⁴⁸ Για τη σημασία της Θέκλας στη φεμινιστική ανασυγκρότηση της ιστορίας του πρώιμου χριστιανισμού, βλ. E. Schüssler Fiorenza, *In Memory of Her. A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins*, ό.π., 125-164.

⁴⁹ Για την ερμηνεία της Θέκλας ως μορφής γυναικείας αυτονομίας και θρησκευτικής αυτοδιάθεσης, βλ. V. Burrus, *Chastity as Autonomy: Women in the Stories of the Apocryphal Acts*, ό.π., 89-133.

αυτενέργειας.⁵⁰ Η άρνηση της Θέκλας να παντρευτεί, η απόφασή της να εγκαταλείψει την οικογενειακή εστία, η επιλογή της παρθενίας, η δημόσια δράση της, η υιοθέτηση ανδρικής ενδυμασίας και η διεκδίκηση χώρου σε δραστηριότητες που θεωρούνταν κατεξοχήν ανδρικές ερμηνεύθηκαν συχνά ως στοιχεία μιας διαδικασίας χειραφέτησης.⁵¹

Ωστόσο, η γονιμότητα αυτών των προσεγγίσεων δεν αναιρεί έναν βασικό μεθοδολογικό κίνδυνο: τον αναχρονισμό.⁵² Το γεγονός ότι ένα αρχαίο κείμενο μπορεί να συνομιλεί με σύγχρονους προβληματισμούς δεν σημαίνει ότι δημιουργήθηκε για να απαντήσει στα ίδια ερωτήματα. Οι έννοιες της ατομικής αυτονομίας, της έμφυλης ταυτότητας, του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της προσωπικής αυτοπραγμάτωσης ανήκουν σε διαφορετικά ιστορικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα από εκείνα του 2^{ου} μ.Χ. αιώνα.⁵³ Για τον λόγο αυτό χρειάζεται προσοχή όταν χρησιμοποιούνται σύγχρονες θεωρητικές κατηγορίες για την ερμηνεία της Θέκλας. Είναι αλήθεια ότι η ηρωίδα απορρίπτει τους κοινωνικούς ρόλους που της επιβάλλονται. Είναι επίσης αλήθεια ότι η παρενδυσία, η παρθενία και η δημόσια δράση της μπορούν να ερμηνευθούν ως μορφές αποστασιοποίησης από τις κυρίαρχες προσδοκίες της εποχής. Ωστόσο, τα κίνητρα που παρουσιάζει το ίδιο το έργο είναι διαφορετικά από εκείνα που θα προέβαλλε μία σύγχρονη θεωρία ταυτότητας.

Η Θέκλα δεν εμφανίζεται να αμφισβητεί τη γυναικεία της φύση επειδή αισθάνεται εγκλωβισμένη σε αυτήν ούτε επειδή επιθυμεί να συγκροτήσει μια διαφορετική έμφυλη ταυτότητα. Το κίνητρο των επιλογών της είναι σταθερά θεολογικό.⁵⁴ Από την πρώτη στιγμή που ακούει το κήρυγμα του Παύλου, η ζωή της οργανώνεται γύρω από έναν και μοναδικό στόχο: την αφοσίωση στον Χριστό και τη συμμετοχή στη μέλλουσα Βασιλεία. Η παρθενία, η εγκράτεια, η περιφρόνηση του γάμου, η άρνηση των κοινωνικών συμβάσεων και η αποδοχή του μαρτυρίου αποτελούν μέσα προς αυτή την κατεύθυνση και όχι αυτοσκοπούς.

Το σημείο αυτό είναι καθοριστικής σημασίας. Εάν διαβαστεί αποκλειστικά μέσα από σύγχρονες κατηγορίες φύλου, το έργο κινδυνεύει να αποκοπεί από τον εσχατολογικό του ορίζοντα, ο οποίος αποτελεί τον πυρήνα της αφήγησης. Η Θέκλα δεν επιδιώκει πρωτίστως να γίνει ελεύθερη ως γυναίκα· επιδιώκει να γίνει ελεύθερη εν Χριστώ. Η ελευθερία της δεν θεμελιώνεται στην αυτονομία του υποκειμένου αλλά στην προσχώρηση σε μια νέα πραγματικότητα, η οποία υπερβαίνει τις υπάρχουσες κοινωνικές διαιρέσεις.

⁵⁰ Για τη συζήτηση γύρω από τη γυναικεία αυτενέργεια στις *ΠΠΘ*, βλ. S. Matthews, “Thinking of Thecla: Issues in Feminist Historiography”, *Journal of Feminist Studies in Religion* 17/2 (2001), 39-55.

⁵¹ Για την ερμηνεία της παρθενίας, της άρνησης του γάμου και της δημόσιας δράσης της Θέκλας ως μορφών χειραφέτησης, βλ. S.E. Hulen, *A Modest Apostle: Thecla and the History of Women in the Early Church*, ό.π., 58-103.

⁵² Για το μεθοδολογικό πρόβλημα του αναχρονισμού κατά την εφαρμογή σύγχρονων θεωριών φύλου σε αρχαία κείμενα, βλ. S. Matthews, “Thinking of Thecla: Issues in Feminist Historiography”, ό.π., 45-55· S.J. Davis, “From Women's Piety to Male Devotion”, ό.π., 580-584.

⁵³ Για τη διάκριση μεταξύ αρχαίων και σύγχρονων εννοιών ταυτότητας και υποκειμενικότητας, βλ. K. Kotrosits, “Penetration and Its Discontents: Greco-Roman Sexuality, the “Acts of Paul and Thecla”, and Theorizing Eros without the Wound”, *Journal of the History of Sexuality* 27/3 (2018), 343-366.

⁵⁴ Για την εσχατολογική θεμελίωση των επιλογών της Θέκλας, βλ. K. Zamfir, “Asceticism and Other worlds in the Acts of Paul and Thecla”, ό.π., 281-303.

Ακριβώς εδώ αποκτά ιδιαίτερη σημασία η παύλεια διακήρυξη «οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θήλυ».⁵⁵ Παρότι οι *ΠΠΘ* δεν παραπέμπουν ρητά στο χωρίο αυτό, η αφήγηση φαίνεται να κινείται μέσα στον ίδιο θεολογικό ορίζοντα. Η Θέκλα ενεργεί σαν να έχει ήδη αρχίσει να βιώνει μια πραγματικότητα στην οποία οι διαχωρισμοί που οργανώνουν τον παρόντα κόσμο χάνουν σταδιακά την απόλυτη ισχύ τους.

Υπό αυτή την προοπτική μπορούν να κατανοηθούν και τα στοιχεία εκείνα που έχουν οδηγήσει ορισμένους μελετητές να χαρακτηρίσουν τη Θέκλα ως “asexual”, “metasexual” ή ακόμη και ως μορφή που υπερβαίνει τα συμβατικά όρια των φύλων.⁵⁶ Οι χαρακτηρισμοί αυτοί δεν αναφέρονται πρωτίστως σε ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού με τη σύγχρονη έννοια, αλλά στην προσπάθεια να περιγραφεί μια ύπαρξη η οποία προσανατολίζεται ολοκληρωτικά προς τη μέλλουσα ζωή.

Το ίδιο ισχύει και για την παρενδυσία της ηρωίδας.⁵⁷ Η υιοθέτηση ανδρικής κόμμωσης και ενδυμασίας δεν φαίνεται να εκφράζει επιθυμία αλλαγής φύλου. Η αφήγηση την παρουσιάζει κυρίως ως πρακτικό μέσο προστασίας και ελευθερίας κινήσεων μέσα σε μια ανδροκρατούμενη κοινωνία. Παράλληλα όμως λειτουργεί συμβολικά, υποδηλώνοντας ότι η πνευματική πορεία της ηρωίδας δεν περιορίζεται από τις συμβατικές προσδοκίες που συνδέονται με το γυναικείο φύλο.

Η παρατήρηση αυτή επιτρέπει να αποφευχθούν δύο αντίθετα αλλά εξίσου προβληματικά άκρα.⁵⁸ Το πρώτο είναι η ανάγνωση της Θέκλας ως μιας «πρωτοφεμινίστριας» με σύγχρονη έννοια. Το δεύτερο είναι η πλήρης άρνηση οποιασδήποτε ανατρεπτικής δυναμικής στο έργο. Στην πραγματικότητα οι *ΠΠΘ* κινούνται σε ένα ενδιάμεσο πεδίο. Δεν διατυπώνουν πρόγραμμα κοινωνικής επανάστασης ούτε διεκδικούν συστηματική ανατροπή της πατριαρχικής κοινωνίας. Ταυτόχρονα όμως παρουσιάζουν μια γυναίκα η οποία υπερβαίνει διαρκώς τα όρια που της επιβάλλονται και αποκτά χώρο δράσης πρωτοφανή για τα δεδομένα της εποχής της.

Η ιστορική σημασία του έργου βρίσκεται ακριβώς σε αυτή την αμφισημία. Η Θέκλα δεν είναι ούτε απλώς προϊόν ανδρικής φαντασίας ούτε απλώς σύμβολο γυναικείας εξέγερσης. Είναι μια μορφή που γεννιέται σε μια περίοδο μετάβασης, όταν οι χριστιανικές κοινότητες εξακολουθούν να διαπραγματεύονται τα όρια ανάμεσα στο χάρισμα και τον θεσμό, στην ελευθερία και την πειθαρχία, στην ισότητα των εσχάτων και στις κοινωνικές πραγματικότητες της ιστορίας.

⁵⁵ Για τη σχέση των *ΠΠΘ* με το παύλειο θεολογικό υπόβαθρο και ιδιαίτερα με τη σχετικοποίηση των κοινωνικών διακρίσεων εν Χριστώ, βλ. D.R. MacDonald, *The Legend and the Apostle*, ό.π., 52-60· Σ. Δεσπότη, *Η Καινή Διαθήκη στον 21^ο αιώνα. Παύλειες Μελέτες* (Αθήνα: Tremendum, 2014).

⁵⁶ Για τους χαρακτηρισμούς της Θέκλας ως “asexual”, “metasexual” ή ως μορφής που υπερβαίνει συμβατικές κατηγορίες φύλου, βλ. V. Burrus, “Mimicking Virgins: Colonial Ambivalence and the Ancient Romance”, *Arethusa* 38/1 (2005), 49-88.

⁵⁷ Για την παρενδυσία της Θέκλας και τις διαφορετικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις της, βλ. L. Brisson, *Το αμφίβολο φύλο. Ανδρογυνία και ερμαφροδιτισμός στην ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα*, ό.π., 87-109· K. Cooper, “The Bride of Christ, the “Male Woman”, and the Female Reader in Late Antiquity”, στο *The Oxford Handbook of Women and Gender in Medieval Europe* (Oxford, 2013), 529-544.

⁵⁸ Για την ανάγκη αποφυγής τόσο της πλήρους φεμινιστικής ιδιοποίησης όσο και της πλήρους απονεύρωσης της ανατρεπτικής δυναμικής των *ΠΠΘ*, βλ. S.E. Hylen, *A Modest Apostle*, ό.π., 143-167· S. Matthews, “Thinking of Thecla: Issues in Feminist Historiography”, ό.π., 51-55.

Γι' αυτό και η Θέκλα εξακολουθεί να προκαλεί το ενδιαφέρον της σύγχρονης έρευνας.⁵⁹ Δεν προσφέρει έτοιμες απαντήσεις στα σημερινά ερωτήματα περί φύλου και ταυτότητας. Προσφέρει όμως ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο οι πρώτες χριστιανικές κοινότητες διαπραγματεύθηκαν τις σχέσεις ανάμεσα στο φύλο, το σώμα, την εξουσία και τη σωτηρία. Και ακριβώς επειδή το έργο βρίσκεται σε αυτό το μεταίχμιο, εξακολουθεί να λειτουργεί ως πολύτιμο εργαστήριο ερμηνείας τόσο για τον ιστορικό όσο και για τον θεολόγο.

Ιστορική συμβολή των *Πράξεων Παύλου και Θέκλας*

Οι Απόκρυφες *ΠΠΘ* αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα κείμενα της πρώιμης χριστιανικής γραμματείας όχι παρά, αλλά ακριβώς εξαιτίας του απόκρυφου χαρακτήρα τους.⁶⁰ Ενώ τα κανονικά βιβλία της Καινής Διαθήκης αποτυπώνουν τον πυρήνα της αποστολικής παράδοσης όπως αυτή έγινε δεκτή από την επίσημη Εκκλησία, οι *ΠΠΘ* επιτρέπουν στον ιστορικό να παρατηρήσει τις ποικίλες διεργασίες που συντελούνταν στις χριστιανικές κοινότητες του 2ου μ.Χ. αιώνα. Το έργο λειτουργεί ως ένα παράθυρο προς έναν κόσμο στον οποίο πολλές από τις μεταγενέστερες «βεβαιότητες» δεν έχουν ακόμη παγιωθεί. Από την άποψη αυτή, οι *ΠΠΘ* αποτελούν πολύτιμη πηγή για την κατανόηση της μετάβασης από τον αποστολικό στον μεταποστολικό χριστιανισμό. Μέσα από το κείμενο διακρίνεται μια χριστιανική κοινότητα η οποία εξακολουθεί να κινείται μεταξύ χαρίσματος και θεσμού, μεταξύ εσχατολογικής προσδοκίας και ιστορικής προσαρμογής. Η έντονη παρουσία χαρισματικών μορφών, η σχετική ελευθερία που φαίνεται να διαθέτουν ορισμένες γυναίκες, η σημασία της παρθενίας και της εγκράτειας, αλλά και οι πρώτες αντιδράσεις απέναντι σε τέτοιες πρακτικές αποτυπώνουν μία εποχή ρευστότητας πριν από την πλήρη σταθεροποίηση των εκκλησιαστικών δομών.

Παράλληλα, το έργο παρέχει σημαντικές πληροφορίες για τη θέση της γυναίκας στον πρώιμο χριστιανισμό. Ανεξάρτητα από το κατά πόσον η μορφή της Θέκλας αντανakλά μια ιστορική προσωπικότητα ή μία λογοτεχνική κατασκευή, η ίδια η ύπαρξη μιας τέτοιας αφήγησης αποδεικνύει ότι στους χριστιανικούς κύκλους του 2ου αιώνα ήταν νοητή η εικόνα μιας γυναίκας η οποία διδάσκει, κηρύττει, ταξιδεύει, ασκητεύει και λειτουργεί ως πρότυπο πίστης.⁶¹ Η πραγματικότητα αυτή φωτίζει όψεις της ιστορίας των γυναικών που συχνά παραμένουν λιγότερο ορατές στις επίσημες εκκλησιαστικές πηγές.

⁵⁹ Για τη σημασία της Θέκλας στις σύγχρονες συζητήσεις περί φύλου, εκκλησιαστικής αυθεντίας και χριστιανικής ταυτότητας, βλ. S.E. Hulen, *A Modest Apostle: Thecla and the History of Women in the Early Church*, ό.π., 143-167· S. Matthews, "Thinking of Thecla: Issues in Feminist Historiography", ό.π., 39-55.

⁶⁰ Για τη θέση των *Πράξεων Παύλου και Θέκλας* στο ευρύτερο φάσμα του πρώιμου χριστιανισμού και τη σημασία τους ως μαρτυρίας εναλλακτικών εκφράσεων της χριστιανικής ζωής, βλ. J.N. Bremmer, *The Apocryphal Acts of Paul and Thecla*, ό.π., 1-14· D.R. MacDonald, *The Legend and the Apostle: The Battle for Paul in Story and Canon*, ό.π., 1-16.

⁶¹ Για τη Θέκλα ως μορφή που συνδυάζει στοιχεία μάρτυρος, αποστόλου, ασκήτριας και διδασκάλου, βλ. Á. Narro, "The Cloud of Thecla and the Construction of her Character as Virgin, Martyr and Apostle", ό.π., 99-129.

Οι *ΠΠΘ* αποτελούν επίσης σημαντική μαρτυρία για τη διάδοση και την πρόσληψη του παύλειου κηρύγματος. Ο Παύλος που παρουσιάζεται στο έργο δεν ταυτίζεται πάντοτε με την εικόνα που προβάλλουν οι κανονικές *Πράξεις* ή οι επιστολές του. Αντιθέτως, εμφανίζεται ως φορέας ενός ιδιαίτερα ασκητικού και εγκρατευτικού ιδεώδους, γεγονός που αποκαλύπτει ότι ήδη κατά τον 2ο αιώνα υπήρχαν διαφορετικές ερμηνείες της παύλειας κληρονομιάς. Το έργο καθίσταται έτσι πολύτιμη πηγή για την ιστορία της πρόσληψης του Παύλου και των ποικίλων τρόπων με τους οποίους οι κοινότητες κατανοούσαν τη διδασκαλία του.

Εξίσου σημαντική είναι η συμβολή του κειμένου στην κατανόηση των πολιτισμικών μετασχηματισμών που συνόδευσαν την εξάπλωση του χριστιανισμού. Οι *ΠΠΘ* αξιοποιούν λογοτεχνικά μοτίβα του ελληνιστικού μυθιστορήματος, δανείζονται στοιχεία από το πολιτισμικό περιβάλλον της εποχής και τα εντάσσουν σε ένα νέο θεολογικό πλαίσιο. Το έργο αποδεικνύει ότι ο χριστιανισμός δεν αναπτύχθηκε σε απομόνωση αλλά σε συνεχή διάλογο με τον ελληνορωμαϊκό κόσμο, μετασχηματίζοντας δημιουργικά τα πολιτισμικά εργαλεία που είχε στη διάθεσή του.⁶²

Τελικά, η ιστορική αξία των *ΠΠΘ* δεν εξαντλείται στο ερώτημα αν τα γεγονότα που αφηγούνται συνέβησαν όπως περιγράφονται στο έργο, διότι υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις ότι αυτά είναι εντελώς φανταστικά. Η σημασία τους έγκειται κυρίως στο ότι καταγράφουν τις προσδοκίες, τις αγωνίες, τα ιδανικά και τις συγκρούσεις των χριστιανικών κοινοτήτων του 2ου αιώνα. Ως τέτοιες, οι *ΠΠΘ* αποτελούν όχι απλώς ένα λογοτεχνικό κείμενο αλλά ένα πολύτιμο τεκμήριο της ιστορίας του πρώιμου χριστιανισμού.

Συμπεράσματα

Η μελέτη των Απόκρυφων *Πράξεων Παύλου και Θέκλας* αναδεικνύει ένα κείμενο το οποίο υπερβαίνει κατά πολύ τα όρια μιας απλής αγιολογικής αφήγησης. Μέσα από τη μορφή της Θέκλας αποτυπώνεται ένας ολόκληρος κόσμος θρησκευτικών αναζητήσεων, κοινωνικών μετασχηματισμών και θεολογικών διεργασιών, ο οποίος χαρακτηρίζει τον χριστιανισμό του 2ου αιώνα. Το έργο δεν παρουσιάζει απλώς την ιστορία μιας γενναίας γυναίκας· καταγράφει τη συνάντηση της εσχατολογικής ελπίδας με τις κοινωνικές πραγματικότητες της ύστερης αρχαιότητας.

Όπως φάνηκε στις προηγούμενες ενότητες, η εσχατολογική προσδοκία λειτουργεί ως η θεμελιώδης δύναμη που αναδιαμορφώνει τους κοινωνικούς ρόλους και καθιστά δυνατή την ανάδυση μορφών όπως η Θέκλα. Η επιλογή της παρθενίας, η άρνηση του γάμου, η αποδοχή του μαρτυρίου και η ασκητική ζωή δεν παρουσιάζονται ως πράξεις κοινωνικής διαμαρτυρίας αλλά ως εκφράσεις μιας ύπαρξης που έχει ήδη στραφεί προς τη μέλλουσα Βασιλεία. Μέσα σε αυτή την προοπτική, το φύλο, η κοινωνική θέση και οι πολιτισμικές συμβάσεις χάνουν μέρος της δεσμευτικής τους ισχύος.

⁶² Για το θέμα αυτό, βλ. Σ. Δεσπότης, *Αρτεμς και Θέκλα. Η «συνάντηση» της αρχαίας Θεάς με την Ισαπόστολο Αγία. Μία απόπειρα «αποκρυπτογράφησης» της διάδοσης των Πράξεων Θέκλας στη Μεσόγειο*, στο διαδικτυακό τόπο: <http://www.academia.edu/33847089>.

Παράλληλα, το σώμα αναδεικνύεται σε προνομιακό χώρο όπου εκδηλώνονται οι συγκρούσεις της εποχής. Πάνω στο σώμα της Θέκλας εγγράφονται οι απαιτήσεις της πατριαρχικής κοινωνίας, οι μηχανισμοί της εξουσίας, οι προσδοκίες γύρω από το γάμο και τη γυναικεία συμπεριφορά. Το ίδιο σώμα όμως μετατρέπεται σε τόπο αντίστασης, μαρτυρίας και τελικά σωτηρίας.

Η ιστορία της Θέκλας φανερώνει επίσης τη μετάβαση από μια περίοδο έντονης χαρισματικότητας προς τη σταδιακή θεσμοποίηση της εκκλησιαστικής ζωής.⁶³ Η ηρωίδα ενσαρκώνει τη δυνατότητα της γυναίκας να αναλαμβάνει πρωτοβουλία, να κηρύττει, να διδάσκει και να λειτουργεί ως φορέας χαρίσματος. Η μεταγενέστερη εκκλησιαστική παράδοση θα αντιμετωπίσει αυτή τη δυναμική με μεγαλύτερη επιφυλακτικότητα, γεγονός που καθιστά τις *ΠΠΘ* πολύτιμη μαρτυρία μιας μεταβατικής εποχής.

Τελικά, η διαρκής επικαιρότητα του έργου δεν οφείλεται μόνο στη μορφή της Θέκλας αλλά κυρίως στα ερωτήματα που θέτει. Οι *ΠΠΘ* καλούν το σύγχρονο αναγνώστη να αναστοχαστεί τη σχέση ανάμεσα στο χάρισμα και τον θεσμό, ανάμεσα στην ελευθερία και την παράδοση, ανάμεσα στο φύλο και την εκκλησιαστική ταυτότητα. Για τον λόγο αυτό το έργο εξακολουθεί να αποτελεί πολύτιμο αντικείμενο ιστορικής και θεολογικής έρευνας. Δεν μας πληροφορεί μόνον για το παρελθόν της Εκκλησίας· μας βοηθά να κατανοήσουμε καλύτερα τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες συγκροτήθηκε η ίδια η χριστιανική παράδοση.

⁶³ Για τη μετάβαση από το χάρισμα στον θεσμό ως ευρύτερο χαρακτηριστικό της ιστορικής εξέλιξης του πρώιμου χριστιανισμού, βλ. Δ.Ι. Κυρτάτας, *Ιερείς και Προφήτες. Η παραγωγή και η διαχείριση του δόγματος στον πρώιμο χριστιανισμό*, ό.π., 93-128.